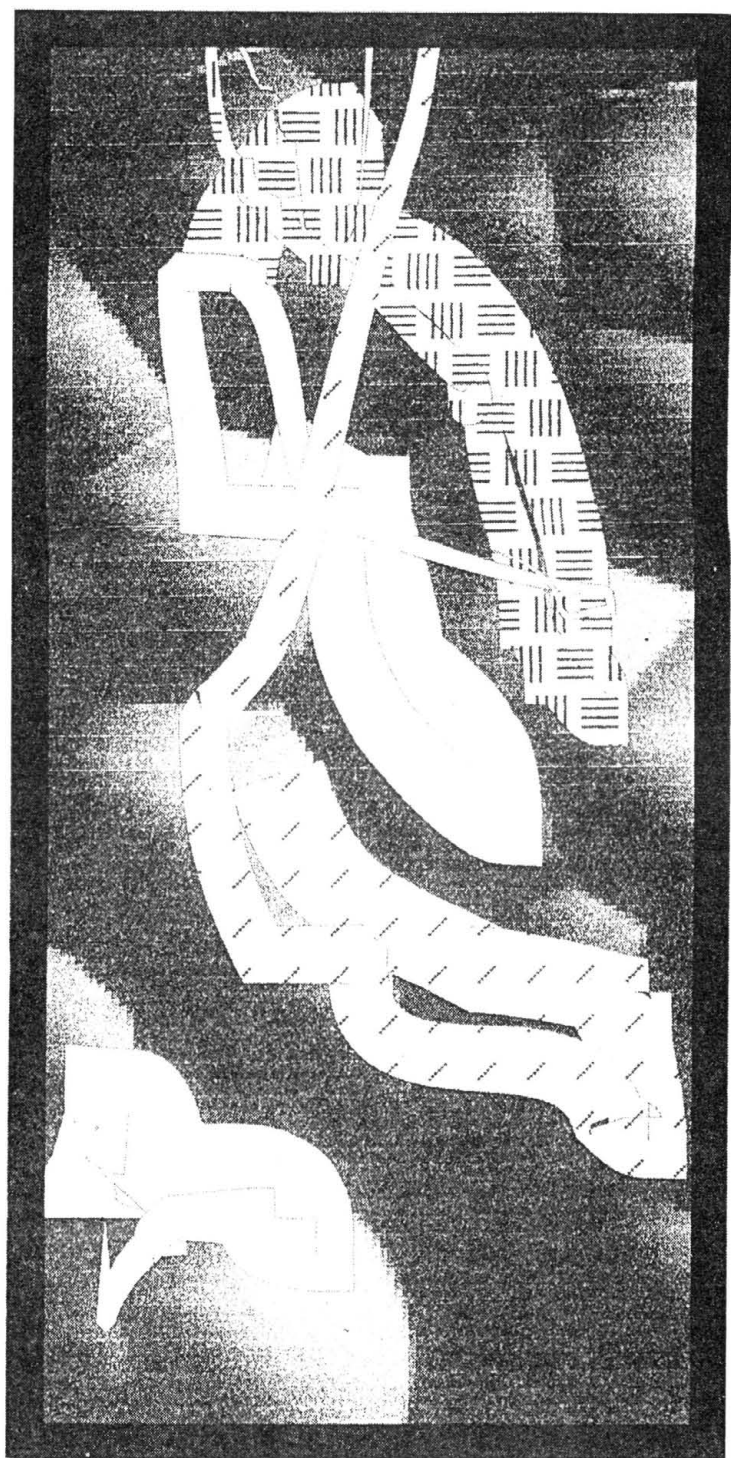

könyv
könyvtár
könyvtáros

1998
július

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

7. évfolyam 7. szám

1998. július

Tartalom

Könyvtárpolitika

A virtuális világ realitásai – A 21. század szép új világa.....	3
A felsőoktatási könyvtárak az információs társadalom kihívásai előtt.....	6
Molnár Orsolya: A külföldi folyóirat-rendelés helyzete a Kossuth Lajos Tudományegyetemen.....	6
Sipos Anna Magdolna: Tisztázatlan feladatokkal, feltételek nélkül.....	11
Sonnevend Péter: Egyetemi könyvtár és jövőképek.....	18

Műhelykérdések

M. Nyiri Gyöngyvér: A Magyar Nemzeti Bibliográfia CD-ROM már Windows alatt is futtatható.....	24
--	----

Könyv

Kertész Gyula: Magyar könyvtermelés Romániában (1919–1940).....	39
Vajda Kornél: „A párhuzamosak már nem a végtelenben, hanem a szuperstrádán találkoznak”.....	42

Kiállítások

Stockné Horváth Mária: Kiállítás az OSZK múltjából.....	45
--	----

Konferenciák

Szentmihályi János emlékülés.....	48
Győri Erzsébet: Köszöntő.....	48
Ferenczi Zsuzsa: Szentmihályi János, a tanár.....	49

Perszonália

Fogarassy Miklós: Szilágyi Tibor (1931–1998).....	54
Hírlevél a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tagjaihoz.....	56

Lapunk e számában Pajor Ildikónak Somkuti Gabriella verseskötetéhez készített illusztrációiból válogattunk.

From the contents

Academic facing the challenges of the information society (Contributions by Orsolya Molnár, Anna Magdolna Sipos and Péter Sonnevend) (6)

Cikkeink szerzői

Ferenczi Zsuzsa, a BDTF oktatója; *Fogarassy Miklós*, az OSZK–KMK munkatársa; *Győri Erzsébet*, az OSZK–KMK mb. igazgatója; *Kertész Gyula*, az OSZK osztályvezetője; *M. Nyiri Gyöngyvér*, az OSZK munkatársa; *Molnár Orsolya*, a KLTE Könyvtára osztályvezetője; *Sipos Anna Magdolna*, az ELTE TFK Könyvtár igazgatója; *Sonnevend Péter*, a JPTE Könyvtára főigazgatója; *Stockné Horváth Mária*, az MNM főkönyvtárosa

Szerkesztőbizottság:

Poprády Géza (elnök)

**Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária, Kenyéri Kornélia,
dr. Tóth Elek**

Szerkesztik:

Győri Erzsébet, Sz. Nagy Lajos, Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791

Közreadja: a Könyvtári és Informatikai Kamara, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár

Felelős kiadó: **Poprády Géza**, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója

Készült az OSZK Nyomdatáuzemében

Felelős vezető: **Burány Tamás**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív. Munkaszám: 98.130

Lapunk megjelenéséhez támogatást kaptunk a Nemzeti Kulturális Alaptól

Terjeszti az Országos Széchényi Könyvtár

A virtuális világ realitásai – A 21. század szép új világa

A fenti címmel bocsátotta közre idei második számát, szinte önálló kismonográfiaiként szerkesztett füzetét a *Magyar Tudomány*, a Magyar Tudományos Akadémia folyóirata. Egy ilyen összeállítás, tekintettel témájára, kibocsátójának és szerzőinek rangjára, kiemelten érdekelheti a könyvtárosi világot, a szakmát. Manapság – elég csak belepillantani a 3K valamelyik nem túl régi számába – digitalizálásról, internetről, szörfözésről, szupersztrádáról, virtuális könyvtárról stb. illik szólnia – legalább bevezetőben – annak is, aki klasszikus könyvtári-könyvtárosi kérdésekkel foglalkozik. Szinte névjegyfunkciót képviselnek az ilyen utalások, gondolatfutamok: én is tudom, amit ma mindenkinek tudnia kell, tudom akkor is, ha ezúttal másról szólok, nem vagyok én múltból itt maradt masztodon, magam is benn vagyok a „képben”, a terminológiában, az egész „szép új világban”. Nos, ilyen háttér birtokában különös érdekekkel bírhat, ha megnézzük, miként vélekednek erről az egész kérdéskörrel a tudományosság képviselői.

A folyóiratszám bevezetőjét író *Szentgyörgyi Zsuzsa* mindenesetre roppant óvatos. Hivatkozik arra, hogy több mint másfél évtizeddel ezelőtt a folyóirat hasonló tartalmú-témájú különszámmal állt elő, és ha azt újraolvassuk, amint ő tette, rá kell döbbernünk, hogy bizony-bizony nemigen azt jóslták, prognosztizálták, futurogizálták tudósok, ami aztán végül is bejött. Mentségek persze vannak szép számmal: senki sem láthatta előre a nagy társadalmi változásokat. De – sajnos – azt sem látták előre az akkori szakemberek, ami azután döntőnek bizonyult, és ami a mai helyzetet alapvetően meghatározza, a számítástechnika és a telekommunikáció integrálódását és ennek folyamányait. Bedőlték viszont az akkoriak a japánok – mostanra kiderült – inkább csak sumo-, illetve karatekiáltásnak, pszichológiai fegyvernek bizonyult JIPDEC (Japan Information Processing Development Center) projektjének, a híres-hirhedt ötödik generációs számítógépek kihívásának. Jóleső lehet minden ókonzervatív számára az a megállapítás, hogy maguk a japánok is beismerték, ez a program csak részeredményeket hozott, ami pedig a mesterséges intelligencia-kutatásokat illeti, azok aztán igazán gyengén szerepeltek. Ennyit a prognózisokról és előrelátásokról. A *Magyar Tudomány* ezúttal hát nem is igen kísérletezik előrejelzésekkel. Azzal foglalkozik, ami van, és azzal, ami lényegében már szintén van, ami alap kutatás szintjén kidolgozott, „kész”, csak az alkalmazás van hátra, ezt azonban kutatóintézeti tervek fogalmazzák meg (határidőkkel) és nem futurologiai tanulmányok. Ami pedig van, és ami tehát a vizsgálódások tárgyát kínálja, az a számítógépes hálózatok léte és kiterjedt alkalmazásai. Egyelőre ez tekintetik információs társadalomnak. Mosolyra készítetik a közolvásót az olyanféle idézetek is, amelyeket a szerzők némelyike valószínűleg polgárpukkasztó csodaként helyezett el munkájában. (Pl. *W. D. Sincoskietől*: „Képzeljük el, amint WWW keresőn keresztül egy tv-műsört nézünk. A hirdetés valami olyasmit mutat, mi felkelti érdeklődésünket, és meg szeretnénk venni azt. A vezeték nélküli távvezérlő egérrel rámutatunk a képre és „ráklikkelünk”. Megjelenik az

illető árucikk WWW-oldalának képe. Hitelkártyánk információját megadva újból klikkelünk és ezzel megrendeljük az árut. Megszólal a telefon, amelynek képernyőn lévő ikonjára távolról ráklikkelünk és beszélgetést folytatunk a képernyőn láthatóvá vált édesanyánkkal. Még egyszer klikkelünk és a tv-műsor ott folytatódik, ahol abbahagytuk. Oh, és természetesen mindezt megtehetjük az autónkban is, amit remélhetőleg más valaki (vagy valami?) vezet”.

Az igazán fontos tanulmányok – függetlenül a lapszám beosztásától, amely külön rovatba csoportosítja a technikával és alkalmazásaival, és külön a társadalmi impaktal foglalkozó írásokat – azok, amelyek vagy az anyagtudományi és mikro-nanotechnológiai fejlődéssel (*Gyulai József*) vagy olyan konkrét kérdésekkel foglalkoznak, mint telematika és területfejlődés (*Erdösi Ferenc*), illetve jogharmonizáció, szerzői jog az információs társadalomban (*Gyertyánfi Péter*). Egészen különálló státusa van két írásnak. *Vámos Tibor információs társadalom – mire készülünk* c. munkájának és *Mérő László Virtuális valóság és a psziché* c. dolgozatának.

Ha valaki Gyulai József tanulmányát meg kívánja érteni, jól teszi, ha előbb valamely természettudományi karon diplomát szerez. A lényeg azonban világos: a dogok nem a számítógépes szakemberek kezében vannak, jöllehet az alapkutatókat folytatók nem lehetnek meg számítógépek, hardverek és szoftverek nélkül, ám hogy azután mi lesz ezekből a felhasznált segédeszközökből, az ma már az anyagtudományi kutatások függvénye. Hogy az anyagtudományi stúdiomokhoz kevesen értenek (talán legkevésbé a számítógépes szakemberek) az nem baj, sőt természetes. A dolog meritumán azonban nem változtat. Gyulai mindenesetre azt mondja, hogy „a következő évtizedben megtapintjuk a digitális elektronika elvi határait, de még mindig *nem* a lehetőségek határait! Vannak még »konzervatív« tartalékok is (pl. háromdimenziós konstrukciók a szilíciumszeleten)! Új elvek legfeljebb ezt követően nyerhetnek – már csak a piaci érdekek konzervatívizmusa mellett is – polgárjogot”. Kemény beszéd ez – ki hallgatja? Ugyanebben a tanulmányban olvasható hosszabb alfejezet a miniatürizáció „határaival” foglalkozik, elsősorban arra hegyezve ki a kérdést, hogy a korábbi fő kívánalmak (kis térfogat, kis áramfelvétel, kezelhetőség, gazdaságosság, stb.) elhalványulnak a ma és a közeljövő alapszempontja mellett. Az pedig a *megbízhatóság*, amelynek, tekintettel arra, hogy a meghibásodások mindig az atomi szintű anyagmozgásokból erednek, alapvető kívánalma, hogy az áramkörnek „csak a legszükségesebb mértékben és esetekben szabad a külvilággal, pláne velünk, gyarló emberekkel kapcsolatba lépnie”. (Szép ellentéte ez a használóbarát, kommunikatív, mélyen emberi számítógép-felfogásoknak és kívánalmaknak, bár persze a kettőnek semmi köze egymáshoz.) Persze a megbízhatóságot nem csak atomi szintű anyagmozgások veszélyeztethetik. Nem Gyulai írja, hanem egy másik tanulmányban olvasható, hogy a számítógépes vírusok „termelése” ma már komoly iparág, de nem kevésbé terjed a „kódfeltörések általános veszélye” is.

Hogy a telematika és a területfejlődés (fejlesztés) egészen sajátos kérdéseket vet fel, kívülálló számára is világos lehet, annál is inkább, mivel „a posztindusztriális korszak beköszöntével meghaladottá vált a területfejlesztés hagyományos eszköztára, így az iparosítás is.” Ha ez így van, márpedig így van, kézenfekvő megoldás: a területfejlődés minden bajára jó orvosság az információs–telekommunikációs szektor kibontakoztatása. „Kérdés, hogy a telematika valóban megteremti-e a regionális fejlődés feltételeit, ha igen, úgy milyen típusú regionális

fejlődést segít elő?” – így fogalmazza meg saját témáját Erdősi Ferenc, hogy azután ilyenféle végső kövekeztetésre jusson: „A korszakalkotó technikai találmányok szerteágazó – különösen a regionális fejlődésre gyakorolt – hatásait eddig még alig sikerült elfogadható mértékben előre jelezni. Nem kivétel e tekintetben a telematika sem.” „A modern távközlés, illetve a telematika csupán alapfeltétel, azonban létezésének pusztá ténye még nem garantálja sem az ágazati, sem a regionális fejlődést.” „A technikailag lehetségest nem szabad a gazdaságilag ésszerűvel és a társadalmilag kívánatossal összetéveszteni.” stb.

Nem téziseket mond ki, hanem kérdéseket sorjáztat Vámos Tibor nagytanulmánya. A kérdések persze nem tanácsalanságot tükröznek, sokkal inkább irányított alternatívafelvetésekről van szó. Tulajdonképpen filozófiai traktátust írt Vámos Tibor, amelyben rendre felveti a klasszikus nagy témákat és nemcsak azok újragondolására tesz javaslatot (értékek, jogrend, személyiség, oktatás, közösségtársadalom, gazdaság, kultúra, széttartó és összetartó folyamatok, politika, nyelv, pénz, élet, művészet), de nyomatékosan utal arra is, hogy a válaszok sokszor megadattak, csak épp nem mindig értettük őket (egy jellemző passzus: „Az utolsó szót ebben még Condorcet és Jefferson mondták ki, a maguk oktatási követelményrendszerével, amit két évszázados késéssel csak kicsit kell lefordítani az információs társadalom nyelvére. E két évszázad csődje lehet oktató és elkeserítő tanulság, egyaránt.” – az olvasónak kedve lenne folytatni a felsorolást, kérdést: hány évszázados a késedelem – mondjuk – Platonhoz, Arisztotelészhez, Kanthoz képest?) De, ha talán a legragyogóbb írás is a folyóiratszámban Vámos Tiboré, egy kissé már el (túl) visz az alapkérdésen, tematikán. Valahová oda, arra a tájékra, ahol már nem a számítógépes szakemberek, még csak nem is az anyagkutató természettudósok, de talán a múlt kulturális kincseinek legfőbb őrzői (vajon kikre gondolhatunk?) az igazán illetékesek. És ez azért nagy szó.

Előljáróban kiemeltük Mérő László tanulmányát. Ha Vámos Tibornak és legtöbb társának kérdései, kételyei, aporiái vannak, úgy Mérő Lászlónak válaszai. Pontosabban egy nagy, mindent megoldó válasza, amely az evolúció Dawkins által felfrissített és ténylegesen közkinccsé tett elméletéből veszi alapjait. Ezen alapon állva nyilvánvaló: a normális evolúció (amelyekben a géneknek van alapvető, irányító szerepük) létrehozza az élet különféle formáit, és ezek közül a túlélésre leginkább alkalmasak maradnak fenn. Nos, Mérő szerint vannak „kultúrgének” is, ezek alapozzák meg a kulturális, vagy másikkfajta evolúciót. Ez a másikkfajta evolúció fogja létrehozni az új fajt, „amely új faj egyedei a kommunikációs problémák miatt biológiailag sem igen fognak tudni keveredni a homo sapiens példányaival, és amely új faj a túlélésért folytatott küzdelemben könnyedén legyőzi a régit”. Persze, hál’Istennek, a „homo informaticus kultúrgénjeiben minden bizonynyal szerepelni fog, hogy a homo sapienst nem szabad teljesen kipusztítani, mint ahogy a homo sapiens is rájött, hogy nem célszerű teljesen, maradéktalanul kipusztítania a szúnyogokat vagy az elefántokat. De életterüket akarva is, akaratlanul is jelentősen visszaszorította.” A továbbiakban a szerző immáron nem a homo sapiens (a szúnyog), hanem a homo informaticus pszichéjével foglalkozik.

Akit elkedvetlenít, ha olyan nagy tudósok is, mint Vámos Tibor vagy Gyulai József és társaik kérdéseket tesznek fel, bizonytalankodnak, töprengenek, aporiákat írnak körül, az olvassa Mérő László cikkét a folyóiratszámában. Ő – úgy látszik – mindent tud. (VK)

A felsőoktatási könyvtárak az információs társadalom kihívásai előtt

A külföldi folyóirat-rendelés helyzete a Kossuth Lajos Tudományegyetemen

Általános megállapítások

Egyes felmérések szerint a tudományos ismeretek minden 15–17 évben megkét-szereződnek. Az észak-amerikai tudósok pl. 1965-ben még „csak” 217 000 cikket jelentettek meg, 1995-ben publikációik száma 660 000 fölé emelkedett. A folyóiratok száma tízévenként, átlagos előfizetési díjuk hatévenként megduplázódik. Az EBSCO folyóirat-előfizetési ügynökség katalógusa 1997-ben 256 000 címet tartalmazott. Megjelentek az elektronikus dokumentumok és szolgáltatások, egyre több az on-line elérhető adatbázis. A felsőfokú oktatás és a tudományos tevékenység alapfeltétele a tudományos folyóiratok használata. A felsőoktatásban végbemenő változások (hallgatói létszám növekedése, új szakok indulása, kreditrendszer bevezetése, szakirányú és tudományos továbbképzés, oktatási-tanulási módszerek változása) fokozott igényeket támasztanak a felsőoktatási könyvtárakkal szemben, amelyek támogatását az MKM rendelete és az Európa Tanács javaslata egyaránt szorgalmazza.

Egy 1995 végén befejeződött országos felmérés szerint a hazai egyetemi könyvtárak állománya 1980 óta az idegen nyelven megjelent és beszerzésre érdemes művek alig néhány százalékával gyarapodott. A legrosszabb helyzetbe a több fakultással rendelkező egyetemek kerültek, hiszen nemegyszer 30-35 tudományterület gondozását kell(ene) megoldaniuk. Az egyre emelkedő előfizetési árak miatt a könyvtárak mind kevesebb külföldi periodikumra fizetnek elő, sokan a folyóiratok válságáról beszélnek.

Intézményi háttér

A Kossuth Lajos Tudományegyetem (KLTE) jelentős bázisa a hazai szakember-képzésnek és a tudományos kutatásnak. Az 1997–98-as tanévben 9699 hallgató kezdte el tanulmányait a bölcsész-, a természettudományi és a műszaki karon, ill. a közgazdász- és jogászképzés keretében. Évről évre egyre nagyobb az érdeklődés a szakirányú továbbképzés és a tudományos továbbképzés iránt, a 18 doktori programban jelenleg 504-en vesznek részt. Dinamikusan fejlődnek a KLTE nemzetközi kapcsolatai is, 30 külföldi egyetemmel együttműködési szerződés szabályozza a tudományos munkamegosztást. Az Universitas könyvtárai által egységesen használt Voyager integrált könyvtári rendszer segítségével a 41 tanszéki, tanszékcsoport, intézeti és egyéb könyvtár hálózatot alkot, amelynek központja az

Egyetemi Könyvtár. A külföldi időszaki kiadványok központi beszerzése lehetővé teszi a rendelések egyeztetését és a gyűjtőkör megosztását.

Helyzetkép

1993-ban 846 külföldi vásárolt folyóirat járt egyetemünkre, 1998-ra ez a szám 732-re apadt, miközben új karral bővült intézményünk. 1993 és 1998 között a külföldi periodikumválaszték 13,48%-kal csökkent, az előfizetésre fordított összeg viszont majdnem két és félszeresére nőtt. 1993-ban átlagosan 37 516 Ft-ba került egy általunk vásárolt külföldi folyóirat, 1998-ban 102 809 Ft-ba. Érdekes összehasonlítanunk néhány jelentős kiadói háttérrel rendelkező ország tudományos folyóiratainak átlagárát 1998-ban a Swets cég kimutatása alapján. A forintösszegek a saját rendelésünk megújításakor érvényes árfolyamot tükrözik: Hollandia 1737,20 NLG (165 972 Ft), USA 508,71 USD (96 030 Ft), Egyesült Királyság 252,15 GBP (80 372 Ft), Németország 429,78 DEM (46 290 Ft), Franciaország 910,18 FRF (28 998 Ft). Az átlagárakat nagyban befolyásolja az egyes országok kiadói profilja, a természettudományi folyóiratok köztudottan sokkal többre kerülnek a humán kiadványoknál. A brit és amerikai valuta erőssége első sorban a forintösszegben jutott kifejezésre. Ezek a különbségek a KLTE külföldi folyóiratairaiban szintén megmutatkoznak: egy természettudományi folyóirat megújítása 1998-ra átlagosan 176 237 Ft-ba került, egy humán kiadványé 26 138 Ft-ba. Nagy a szóródás a karokon belül is az egyes tudományterületek között, nézünk meg ezek közül néhányat, kombinálva az előző évhez viszonyított ár-emelkedéssel:

	Átlagár (Ft)	Ár-emelkedés (%)
Fizika	246 061	22,68
Kémia	244 311	20,96
Matematika	128 564	21,12
Jog	58 261	24,43
Közgazdaságtan	34 833	23,16
Irodalomtudomány és nyelvészet	25 352	21,17
Történelem	22 078	10,70

A feltüntetett árak az 1998. évi előszámlákon alapulnak, amelyek a végszám-lák megérkezésekor még módosulhatnak. Az ár-emelkedés mértékét a kiadói ár-változáson kívül (amely, mint láttuk, jelentősen eltérhet országonként és tárgykörönként), nagy mértékben befolyásolja a külföldi valuták keresztárfolyama, illetve a forint inflációja. A vásárlói valuta gyengességétől vagy erősségétől függően nőhet vagy csökkenhet az eredeti kiadói ár.

A Swets cég táblázata az előfizetések megújításakor érvényes árfolyammozgásokat rögzíti:

Vásárlói fizetőeszköz	Kiadói pénznem				
	USD	GBP	NLG	DEM	FRF
USD	-	4,38	-13,40	-13,03	-12,29
GBP	-4,19	-	-17,03	-16,68	-15,97
NLG	15,47	20,52	-	0,42	1,28
DEM	14,98	20,02	-0,42	-	0,86
FRF	14,01	19,00	-1,26	-0,85	-

Átlag 10%-os kiadói áremelkedést kalkulálva, a kiadói áremelkedést és a különböző valutanevek keresztárfolyamát együttesen figyelembe véve azt az eredményt kapjuk, hogy míg a brit könyvtáraknak csak 4,5%-os áremelkedéssel kellett számolniuk 1998-ra, az amerikai könyvtárak ugyanezen időszakra 10%-kal fizettek többet megrendelt folyóirataikért. Az európai könyvtárak többsége 22,5%-kal volt kénytelen többet kiadni előfizetéseinek 1998-as megújítására. A KLTE külföldi folyóiratrendelése 23,6%-kal került többre az előző esztendeinél.

A lemondás ára

A tudományos folyóiratok piaca sajnos világszerte beszűkült, a választék bővülése példányszám-csökkenést vont maga után, ami felfelé srófolja az árakat. A folyóirat-előállítási költségek annál magasabbak, minél kevesebb az előfizető. Egy természettudományi folyóirat minimálára 500 megrendelő esetén 830 \$, 5000 előfizető esetén 110 \$. A természettudományi folyóiratok fele 2500 alatti példányszámban jelenik meg (az előfizetői díj minimum 190 \$).

Az amerikai dollár néhány évvel ezelőtti tartós gyengékedése következtében az európai folyóiratok aránytalanul megrágultak a tengerentúli olvasók számára. Előbb az egyéni előfizetők száma csökkent drasztikusan, később a lemondási hullám elérte a könyvtárakat is. A példányszám zuhanása áremelésre készítette a kiadókat, amely újabb lemondási hullámot indított el. A régi előfizetők egy jó része tartalomjegyzék- illetve dokumentumküldő szolgáltatásokat vett igénybe, többen átpártoltak az elektronikus verzióhoz. Az ördögi körből nagyon nehéz kitörni, tulajdonképpen a példányszám sokkal inkább meghatározza az áremelkedés mértékét, mint az infláció, s a körön belül maradók számára egyre drágább lesz az előfizetés. Közvetve a magyar megrendelők is ennek a folyamatnak az áldozatai.

Nyomtatott és/vagy elektronikus változat

A folyóiratok túlnyomó része egyelőre nyomtatott formában lát napvilágot, de a tudományos ismeretek egyre nagyobb hányada jelenik meg elektronikus formában. A kiadók elsősorban a természettudományi folyóiratokhoz biztosítanak online hozzáférést, s legtöbbször együtt kínálják a nyomtatott és az elektronikus verziót. Egy több tudományterületre kiterjedő egyetemen olyan adatbázisokat érdemes beszerezni, amelyek több fakultás szakirodalmi igényét elégítik ki, s lehetőséget adnak az interdiszciplináris kutatásokra.

Az Elsevier Science Publishers 103 folyóirata (ebből 33-at finanszíroz a KLTE) nyomtatott és elektronikus változatának előfizetésével jelentős lépést tettünk az universitas szintű elektronikus hálózat kiépítésére s az átfogó hozzáférés biztosítására. Az Elsevier Science Publishers kedvezményes árajánlata a hálózat 15 könyvtárának több tudományterületet (ásványtan, fizika, földrajz, genetika, kémia, közgazdaságtan, matematika, meteorológia, orvostudomány, ökológia) felölelő rendelését tartalmazza. Az oktatás, a kutatás támogatásának országosan új eleme a folyóiratok teljes szövegének hálózati elérhetősége az egy példányban csak korlátozottan használható nyomtatott változat mellett. Az egyes könyvtárak integrált forrásként való szemlélete, úgy érezzük, mindhárom egyetem (KLTE, DOTE, DATE) javát szolgálja, megvalósítva a magas színvonalú tudományos ismeretek azonnali szétsugárzását a lehetséges érdeklődőkhöz az intézmények minden egységében. Önerőből nem tudtuk volna biztosítani ezt a korszerű szolgáltatást, reméljük, a folytatáshoz is kapunk majd pályázati segítséget.

Az elektronikus dokumentumok égbe szökő előfizetési költségeivel a gazdag nyugati könyvtárak sem tudnak lépést tartani. Az inflációt meghaladó mértékű áremelkedés elleni tiltakozásul néhány holland és német tudományos könyvtár közös útmutatót állított össze a kiadókkal folytatandó tárgyalásokhoz. Nézetük szerint a nyomtatott sajtó megrendelői 7,5%-nál nem fizethetnek többet az elektronikus változat eléréseért, amelynek egy idő után ingyenessé kell válnia. A kizárólagos elektronikus változat nem kerülhet többre a papírkiadás 80%-ánál, s a megrendelők nem kötelezhetők többéves előfizetésre. A mindennapi valóság egy kicsit még más, de úgy tűnik, a könyvtárak lassan öntudatra ébrednek, s felveszik a harcot a kiadói társulások monopóliumhelyzete ellen.

Tervezési nehézségek

A korábban hagyományos, évi átlag 10%-os kiadói áremelkedés újabban kevésbé prognosztizálható. Az elektronikus formához szükséges beruházások összegét a kiadók sokszor áthárítják a vásárlókra, s a nyomtatott változat csökkenő vevőköre is éreztetni hatását.

A különböző valutanemek kereszttárfolyamának ingadozása jelentősen módosíthatja az előfizetési árakat.

A hazai infláció magas, a kiszámíthatóság, a havi csúszó leértékelés ellenére, csak korlátozott mértékben érvényesül.

A beszerzésre fordítható összeg egy nem elhanyagolható hányada pályázatokból származik, amely nem épül be tartósan a keretbe (egyszeri forrásként jelentkezik), s teljesen esetleges az elnyerése. Az új szakok szakirodalmi igényének kielégítése a pályázatok megszűnte után nem biztosított. Tanácsos lenne a folyóiratrendelést támogató pályázatok hosszabb időre szóló kiírása.

A normatív finanszírozás előnyös és előnytelen oldalairól még kevés a gyakorlati tapasztalat, de annyi máris megállapítható, hogy feszültségeket okoz a különböző karok között, s hátrányos helyzetbe hozza a kis és induló szakokat.

Megoldási javaslatok

A KLTE Egyetemi Könyvtár feladata a legelőnyösebb feltételeket kínáló folyóirat-közvetítő cégek felkutatása, a könyvtári szolgáltatások népszerűsítése, a könyvtárak közötti együttműködés koordinálása.

A KLTE egységei kipróbálás után javaslatot tehetnének, mely folyóiratok előfizetése helyettesíthető tartalomjegyzék- illetve dokumentumküldő szolgáltatások igénybevételével. Az elsősorban kutatást elősegítő külföldi folyóiratok finanszírozásába kutatási források bevonása is szükséges.

Néhány folyóiratnak előnyösebb az elektronikus változatát megrendelni.

A jelenleg pályázati pénzből beszerzett, az új szakokhoz szükséges periodikumok számára biztos forrást kell találnunk a központi folyóiratkereten belül.

A külföldi szakfolyóirat-választék bővítése nem maradhat ki távlati céljaink közül, csak a központi folyóiratkeret rendszeres, évenkénti automatikus emelésével (kb. 20%) tarthatunk lépést az inflációval s a kiadói áremelkedéssel. Ekkora összegnél már egy esztendő kihagyása reménytelen helyzetbe hozhatja az egyetem külföldi folyóiratrendelését. Az általános recesszió miatt a kiadói áremelkedések a fejlett országokban is egyre nagyobb gondot jelentenek, az infláció alacsony szintje s a több tízezres folyóirat-választék azonban egyelőre még lehetővé teszi a viszonylag fájdalommentes lemondásokat. A KLTE az alapszinten beszerzésre ajánlott külföldi szakirodalom mindössze 6-7%-ára tud előfizetni, ez a választék tovább már nem bővíthető.

Az állománygyarapítási normatívákat országosan a valós és jogos igényekhez kell igazítani.

A szűkülő költségvetések ellenére újabb és újabb használói igények merülnek fel, megfelelő információs háttér nélkül már elért eredményeinket, szakmai hiteltünket kockáztatjuk.

Napjainkban a tudományos információk mind szélesebb körben válnak hozzáférhetővé elektronikus formában is, s ez nélkülözhetetlenné teszi a központi szolgáltatások erősítését pl. közös licenc szerződések vásárlásával.

A folyóirat-ellátás színvonalának nemzetközi szintre való emeléséhez szükséges forrásokat csak a minisztérium biztosíthatja. A felsőoktatási intézmények összefogása (közös beszerzés, csere) és lobbizása pl. a Rektori Konferenciával sokat segíthetne abban, hogy az állami támogatás mértéke ne csökkenjen, sőt bizonyos mértékű növekedésre is sor kerüljön. Talán még nem késő a szellemi tőke fontosságáról meggyőzni a fenntartókat.

**Dr. Molnár Orsolya osztályvezető,
KLTE Egyetemi Könyvtár Periodika Osztály**

IRODALOM:

Dömötör Lajosné-Szentirmai László: Állományértékelés az egyetemi oktatást szolgáló könyvtárakban. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1996, 43. évf., 11-12. sz., p. 419-426.

Enserink, Martin: Librarian join forces on journal prices. = Science, November 28, 1997, vol. 278, p. 1558.

Ketcham, Lee-Born, Kathleen: Unsettled times, unsettled prices : periodical price survey 1997. = Library Journal, April 15, 1997, p. 42-47.

Swets and Zeitlinger B.V. 1998, Serials Price Increases 1998, <http://www.swets.nl/price98.html>

Tenopir, Carol-King, Donald W. : Setting the record on journal publishing : myth vs. reality. = Library Journal, March 15, 1996, p. 32-35.